Іленьків Галина Василівна

Зіткнення ісламської та європейської цивілізацій як можлива передумова глобального конфлікту у XXI столітті

Глобальна політика після закінчення «холодної війни» набуває нових рис: руйнується біполярна модель і починається формування багатополярної. І хоча національні держави залишаються основними акторами на світовій політичній арені, формування їх в групи вже не відбувається за ідеологічним чи економічним чинником. Глобалізація та вестернізція, як і будь-яка дія, викликають спротив – в даному випадку у вигляді культурної, етнічної та релігійної самоідентифікації та ствердження власної окремішності і особливості. Таким чином, визначальними для сучасного глобального суспільства стають політичні розлами, сформовані по лініях соціокультурних поділів.

Чи не найповніше уявлення про формування нової моделі глобальної політики на основі культурних особливостей дає американський вчений Семюель Гантінгтон у своїй роботі «Зіткнення цивілізацій». Саме в контексті протистояння між окремими цивілізаціями, на думку Гантінгтона, і проходитиме міжнародний політичний процес після закінчення «холодної війни». Зокрема, дослідник пише : «В цьому новому світі найбільш масштабні, важливі та небезпечні конфлікти відбудуться не між соціальними класами, багатими та бідними, а між народами різної культурної ідентифікації». Він виділяє сім або ж вісім цивілізацій, які і є найбільш важливими угрупуваннями держав наприкінці XX – на початку XXI століття. Фактично, цивілізації існували завжди, однак в часи «холодної війни» соціокультурна складова поступається важливістю ідеологічній, і тільки після розпаду комуністичного табору культурна ідентифікація знову набуває статусу визначальної в формуванні інтересів та груп держав на міжнародній арені.

В основі кожної цивілізації, виділеної Гантінгтоном лежить насамперед релігійний чинник, який значною мірою впливає на домінуючий тип культури, цінностей тощо. Так, він виділяє Західну цивілізацію, побудовану на християнстві, Православну (її дослідник виділяє окремо через ряд об'єктивних факторів, зокрема через візантійські корені, монголо-татарське поневолення, обмежений вплив Реформації, Відродження), Латиноамериканську (яка є похідною від Західної, однак еволюціонувала іншим шляхом: їй притаманна авторитарна культура, вона не відчула на собі впливу Реформації), Японську, Сінську (Китайську), Індуїстську, Ісламську. Також Гантінгтон розглядає і Африканську цивілізацю, однак вважає це питання дискусійним, зважаючи на високий рівень родово-племінної ідентифікації та практично повні відсутність ідентифікації культурної та цивілізаційної.

Гантінгтон наголошує на несправедливості побутуючого в літературі, зокрема і в науковій, поділу за культурною ознакою на Захід та Схід, і не безпідставно. Адже, якщо проаналізувати основні засадничі принципи розвитку тих суспільств, які в літературі, зокрема західній, називають загальним терміном «схід», можна зрозуміти, що в них більше відмінного, ніж спільного, тому коректніше говорити про західні та незахідні суспільства. «Єдиність не-Заходу та дихотомія «Захід-Схід» - міфи, придумані Заходом», - пише Гантінгтон. Він вважає, що західна цивілізація завжди прагнула до домінування в світовій системі, що їй по суті і вдавалося до початку XX століття.

Наприкінці XX – на початку XXI століття світ стає поліполярним, можливість домінування західної цивілізації ставиться під питання. Таким чином виникає теорія універсальної цивілізації, пропагована тим таки Заходом, яка насправді не має можливості справдитися. Адже якщо врахувати, що в основі кожної цивілізації лежить специфіка релігійних вірувань, то поява універсальної релігії в XXI столітті не є просто

нереальною, а абсолютно фантастичним припущенням. Це можна пояснити насамперед поширенням демократичних цінностей, зокрема свободи совісті та віросповідання, невпинно зростаючою чисельністю населення Землі розселеного на величезній території, яку не може охопити єдина релігія, специфікою історичного розвитку окремих народів чи регіонів, врешті самоідентифікацією з певними існуючими релігійними течіями та цінностями, вихованням. Таким чином, створення універсальної цивілізації є лише утопією або ж суто науковим конструктом, нежиттєздатним на практиці.

Глобалізація та вестернізація, нав'язування Заходом, звиклим до домінування, власних цінностей, значною мірою провокують інші цивілізації на реакцію, яка реалізується найчастіше в радикальних проявах власної ідентичності. Тобто, фундаменталізм аж ніяк не є явищем притаманним лише окремій культурі чи релігії, зокрема мусульманській, а породженням прогресу та відповіддю на пропаговані цінності та виклики часу. Фундаменталізм є результатом піднесення релігійної свідомості, характерного для кінця XX століття «повсюдного відродження релігій». Щоправда, чи не єдиною цивілізацією, яка на даний час може складати конкуренцію Західній у її претензіях на домінування та конфлікт найреальніший та з якою з найбільшою ймовірністю може перерости в глобальний є мусульманська. Саме тому, говорячи про зіткнення цивілізацій як передумову для розгортання світової війни, варто насамперед розглянути Західну та Ісламську цивілізації.

Зважаючи на особливості історичного розвитку та засадничі принципи формування мусульманства як світової релігії, воно завжди було мало значні протиріччя з християнством. Зараз, коли Захід більше не є єдиним центром в міжнародній системі, мусульманська цивілізація з її завжди високим рівнем релігійної свідомості складає значну конкуренцію західній. Зіткнення цих двох полюсів з практично протилежними цінностями і разом з тим могутніми

ресурсами, як людськими, так і матеріальними може розв'язати світову війну. І можна стверджувати, що це зіткнення уже почалося.

Згідно з даними ООН на кінець 2011 року на Землі налічується близько 1,3 млрд мусульман, християн же – 2,1 млрд. Якщо повертатися до цивілізаційного підходу Гантінгтона, то представників ісламської цивілізації на нашій планеті проживає 1,3 млрд, а західної – 1,8 млрд, тобто за демографічними показниками ісламська цивілізація майже наздогнала західну, і можна стверджувати, що чисельне переважання перших над другими – лише справа 10 – 15 років. Гантінгтон пише: «Християнство поширюється в першу чергу шляхом навернення послідовників інших релігій, а іслам – як за рахунок навернення, так і через природне відтворення». Зважаючи на те, що в мусульманських країнах спостерігається демографічний вибух, а більшість держав західної цивілізації знаходяться у III фазі демографічного переходу, що характеризується простим відтворенням населення.

«Іслам – єдина цивілізація, яка ставила під сумнів виживання Заходу, причому зробила це якнайменше двічі», - зазначає Гантінгтон. І може зробити втретє – так можна продовжити його думку. Вічний конфлікт між Заходом і Ісламом відновився після закінчення холодної війни. Він грунтується не лише на відмінностях, але й на схожих рисах, наприклад онцепціях «хрестового походу» та «джихаду». Можна стверджувати, що шлях, яким еволюціонував іслам є схожим до того, яким розвивалося християнство на кілька століть раніше. Обидві ці релігії є універсалістськими і претендують на єдине правильно пояснення всього, що відбувається у світі. Проте, основна причина загострення конфлікту по лінії цивілізаційного розколу «Захід – Мусульманство» полягає у реаліях XX – XXI століття.

Прагнення Заходу зберегти свою могутність та домінування ще на доволі тривалий період часу серез пропагування західних цінностей і намагання нав'язати суспільно-політичний устрій та втручання в

внутрішньоцивілізаційні ісламські конфлікти викликає спротив мусульман. Саме тому велика кількість зокрема молодих мусульман долучається до фундаменталістських організацій, які дають можливість свідомому ісламісту опиратися натиску Заходу. Семюель Гантінгтон констатує початок «холодної війни» між Заходом та мусульманським світом, однак події останнього десятиліття змушують замислитися над цією тезою. Ситуацію у відносинах між ісламською та західною цивілізацією, яку ми спостерігаємо зараз, не можна однозначно називати «холодною війною». Швидше можна сверджувати, що цивілізації перейшли поріг «холодної війни», і зараз балансують на тонкій межі між нею та справжньою війною, яка може стати для світу останньою. До такого висновку штовхають дії обох сторін цього протистояння.

Захід під гаслами поширення демократичних принципів та інституцій, втручається в конфлікти в ісламському світі. Насправді ж це часто спричинено економічними інтересами, зокрема Сполучених Штатів, та спробами послабити ісламську цивілізацію, що постійно зміцнюється. І навіть якби поширення демократії було основним завданням західних військових угрупувань, що силою повалюють недемократичні режими мусульманських держав, варто пам’ятати, що західний тип ліберальної демократії не може бути застосований до всіх суспільств, адже в деяких з них історично не склалися демократичні механізми завоювання та реалізації політичної влади. Розвиток певного типу політичного режиму відбувається на засадах базових цінностей та культури, саме тому в мусульманських країнах не може ути встановлений західний тип демократії без зміни релігії – її модернізації або відкидання її принципів.

На західну інтервенцію ісламський світ відповідає своїми методами боротьби – у формі терористичних актів. Якщо простежити динаміку кількості терористичних акцій та жертв від них, то можна стверджувати, що після завершення «холодної війни» та початку втручання військових

угрупувань західних країн в відносини в мусульманському регіоні і кількість терактів, і чисельність жертв значно зростає. Лідером за кількістю жертв є «Аль-Каїда», організація, на яку покладена відповідальність за теракти 11 вересня 2001 року (Нью-Йорк), 15 листопада 2003 року (Стамбул), 11 березня 2004 року (Мадрид), 7 липня 2005 року (Лондон) та багато інших. Коментуючи події 11 вересня 2001 року аналітик ЦРУ Майкл Шейєр зазначив: «Нас атакували за те, що ми натворили в ісламському світі, але аж ніяк за те, у що ми віримо чи як ми живемо».

Сучасний конфлікт між ісламським світом і Заходом триває в основному за рахунок намагання розвинутих країн реалізувати свої інтереси. Можна з впевненістю чекати продовження, відповіді на втручання Заходу в минулорічні конфлікти на Близькому Сході. Багато залежить від рішення щодо участі в конфлікті в Сирії, який саме назріває. Зіткнення почалося, його помітно наразі окремих точках, але якщо західна та ісламська цивілізації не припинять провокувати одна одну можна очікувати розв’язання глобального військового конфлікту. Терористичні організації ісламістського напряму розвиваються, оскільки мусульмани бачать у західних державах загрозу своєму звичному існуванню. Намагання захистити власну культуру, особливо зараз, в час відродження релігійної свідомості, бере верх над раціоналістичними іцдеями про збереження миру. Вирішення ситуації в ту чи іншу сторону залежить саме від Заходу.

Іленьків Галина Василівна

22 листопада 1992 року

Зіткнення ісламської та європейської цивілізацій як можлива передумова глобального конфлікту у XXI столітті

Секція V. Конфлікт цивілізацій: міф чи реальність?

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет, III курс

Спеціальність політологія

Телефон – 222-53-71

G_passive_aggressive@mail.ru

Так, я даю згоду на публікацію тез моєї доповіді.